

Гач Н.О.

Роль топонімів у формуванні американського культурного континууму в поетичному дискурсі XIX – XXI ст.

Гач Наталія Олегівна, кандидат філологічних наук,
асистент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Анотація. Статтю присвячено лінгвокультурному аналізу топонімів як номінативних мовних одиниць в американському поетичному дискурсі XIX – XXI ст. З огляду на діахронічний підхід до дослідження прослідковано зміну прагматично-стилістичних функцій топонімів залежно від тематики віршованого твору, а також у результаті вивчення їх соціокультурної обумовленості у рамках методу когнітивного аналізу встановлено осередки суспільно-політичного життя американців.

Ключові слова: лінгвокультурний аналіз, метод когнітивного аналізу, номінативна мовна одиниця, поетичний дискурс, топонім

Вступ. Як невід'ємний елемент повноцінного функціонування хронотопу на рівні художнього твору топоніми відбивають культурні особливості існування суспільства. Проведене дослідження базується на виявленні й детальному аналізі культурно-прагматичного потенціалу власних назв. Власне зв'язок між семантично-прагматичним потенціалом топонімів і культурним середовищем існування мовної спільноти реалізується на когнітивному рівні, який увиразнює тісну взаємодію між різними рівнями функціонування географічних найменувань.

Огляд публікацій. Донедавна соціологічні аспекти топоніміки не було достатньо висвітлено у лінгвістичних дослідженнях. Основну увагу вчених було звернено на лексично-морфологічні особливості значення топонімів (В. Беленькая [6-7], М. Горбаневський [10], А. Реформатський [13]), а також їхній стилістичний потенціал у різних типах дискурсу (О. Вартанова [9], І. Богданова [8]). Незважаючи на існування протилежних поглядів на природу власних назв, зокрема топонімів (1) власні назви позбавлені значення (О. Реформатський [13], Н. Арутюнова [1-4], О. Ахманова [5], А. Гардинер [15]); 2) власні назви наділені значенням (М. Комлев [12], О. Есперсен [11]), у рамках нашого дослідження топоніми вважаються значущими мовними одиницями й розглядаються як структурні одиниці для передавання прагматичних смислів і втілення загальної ідеї художнього твору.

Метою дослідження є аналіз особливостей використання топонімів як носіїв культурологічної інформації, а також з'ясування їх ролі у процесі концептуалізації культурного континууму в поетичному дискурсі XIX – XXI ст.

Матеріалом дослідження є американські віршовані твори XIX – XXI ст.

Методи дослідження: лексико-семантичний метод аналізу (встановлення особливостей репрезентації концептуальної картини світу на рівні топонімів), дискурсивний і контекстно-ситуативний аналіз (виявлення когнітивно-прагматичного потенціалу номінативних мовних одиниць), метод когнітивного аналізу (інтерпретація культурологічних знань, що стоять за формою і значенням топонімів у поетичному тексті).

Результати дослідження та їх обговорення. Топоніми є атрибутом когнітивних інформаційних структур мовної спільноти: систем знань, поглядів, уявлень про світ тощо. Когнітивне значення топоніма має три рівні: 1) логічний (топонімові відповідає згорнута

пропозиція, тож у тексті він може виступати в ролі фонового індикатора на основі постійних асоціативних зв'язків); 2) психологічний, на якому формуються елементи індивідуального знання (топонім пов'язується із конкретним уявленням про заданий об'єкт); 3) соціально-міфологічний (топонім є виразником соціально значущих символів) [9, с. 73-75]. Отже, у результаті реалізації смислової багатоплановості поетичного твору топонім набуває екстралінгвістичного змісту й семантико-смислових зв'язків, на основі яких утворюються мотиваційний, когнітивний і прагматичний компоненти художнього значення.

Розглянемо когнітивні аспекти реалізації культурологічного навантаження топонімів у рамках концепту СВОБОДА, який репрезентує такі тематичні поняття, як боротьба проти рабства, особиста свобода індивіда, свобода як основа розвитку незалежної Америки:

І. СВОБОДА ЯК БОРОТЬБА ПРОТИ РАБСТВА. Новий Світ завжди описували як територію вільних індивідів, однак рабство постало тут ще за перших європейських поселенців. До 1808 року, коли торгівлю рабами поставили поза законом, на територію Сполучених Штатів Америки перепроводили дев'ять мільйонів темношкірих, хоч Декларація незалежності, ухвалена 1776 року, оголосила всіх людей рівними, а свободу визначила як невід'ємне право людства [14, с. 33]. Розуміння свободи як священної боротьби передає вірш Дж. Уїттєра "New Hampshire" [20]:

... Look upward to those Northern mountain cold,
Flouted by Freedom's victor-flag unrolled...
All is not lost. The angel of God's blessing
Encamps with Freedom on the field of fight...
Courage, then, Northern hearts! Be firm, be true:
What one brave State hath done, can ye not also do...

Ідея свободи від рабства обертається навколо топоніма *New Hampshire*, що є північним штатом Америки, який одним із перших відмовився від рабовласницького ладу (*brave State*). Саме цей штат автор ставить за приклад іншим територіям, які мають підтримати боротьбу за нові ідеали, освячені Богом (*angel of God's blessing*). Дж. Уїттєр уживає збірного поняття *North*, апелюючи до всіх північних штатів. Такий заклик посилено метонімією (*Northern hearts*) і долученням лексем *courage*, *firm*, *true*, що свідчить про глибоку внутрішню переконаність автора в правильності й святості боротьби за свободу проти рабства. Наперед виступає інформаційна функція з'ясування ролі географічних об'єктів у боротьбі з рабством.

Тісно пов'язаним зі свободою як боротьбою проти рабства є усвідомлення свободи як передумови єдності суспільства. У XIX ст., за різкого культурного повороту до романтичної естетики, наперед виступає ідея єдності в гармонійному поєднанні духу часу, його моральних і духовних цінностей, індивідуального потенціалу особи, її власних прагнень і намагань [18, с. 11]. Така взаємодія одиничного і загального стає невід'ємною передумовою розвитку американської нації, особливо за Громадянської війни:

We cross the prairie as of old
The pilgrims crossed the sea,
To make the West, as they the East,
The homestead of the free!
We go to rear a wall of men
On Freedom's southern line,
And plant beside the cotton-tree
The rugged Northern pine!..

Дж. Уїттієр "The Kansas Emigrants" [21]

Уживання автором топоніма *Kansas* у назві твору є виправданим з історичного погляду: саме цю територію призначили для переселенців з півночі країни, щоб поширити нові демократичні ідеали й припинити криваві сутички серед населення різних штатів. Зауважимо порівняння емігрантів з півночі з палігримами, які прибули на територію Америки, щоб створити нове вільне суспільство рівноправних індивідів. У рамках метафори дерево виступає символом нових цінностей та ідеалів, які мають запанувати у США (*plant beside the cotton-tree / The rugged Northern pine*). Автор використовує символи Півдня (*cotton-tree*) і Півночі (*pine*), які здатні співіснувати в межах вільної країни й ніколи не будуть яблуком розбрату. Отже, топонім *Kansas* є сполучною ланкою між окремими штатами й символізує єдність вільної американської нації. Таке саме розуміння свободи втілює вірш О. Холмса "Hail, Columbia!" [16]:

...Firm – united – let us be,
Rallying round our Liberty;
As a band of brothers join'd,
Peace and safety we shall find...

Важливу роль відіграє топонім *Columbia*, що позначає не назву окремого штату, а власне Америку. Уперше вжитий 1738 року, термін *Columbia* ("Земля Колумба") став поетичним уособленням цілої країни, де кожен може знайти мир, спокій, безпеку і свободу. Апелювання до Америки із закликом усталити принципи існування вільної нації свідчить про єдність суспільства, яке підтримує це прагнення.

У віршованих творах першої половини XX ст. також наявне усвідомлення свободи як священної боротьби проти рабства. Цей період в історії США позначено кровопролитними війнами, які визначили розуміння свободи як основи системи цінностей американського суспільства й спричинили низку соціальних змін, що призвели до переосмислення поняття расової належності. Потреба держави в додатковій робочій силі й солдатах призвела до пропаганди расової рівності:

... O Southland! O Southland!
Do you not hear to-day
The mighty beat of onward feet...
On to the fair white arch

Of Freedom's dome, and there is room
For each man who would march...

Дж. Джонсон "O Southland!" [17]

Важливу роль відіграє звертання «O Southland!», у якому наголошено на відповідальності й внескові південних штатів, колишніх рабовласницьких територій, у процес відновлення расової рівності й надання базових прав і свобод усім верствам населення. У контексті твору топонім *Southland* виконує оцінну функцію: звертання "O Southland!" підносить вагу поняття свободи для Півдня країни.

II. ОСОБИСТА СВОБОДА ІНДИВІДА. Свобода окремого індивіда, яку охороняє закон, є запорукою успіху Сполучених Штатів Америки:

... In God's name, let us speak while there is time!
Now, when the padlocks for our lips are forging,
Silence is crime!...
Loud as the summer thunderbolt shall waken
A People's voice.

Startling and stern! the Northern winds shall bear it
Over Potomac's to St. Mary's wave;

And buried Freedom shall awake to hear it...

Дж. Уїттієр "A Summons" [19]

Ідею свободи слова експліцитно протиставлено мовчанню: «*Silence is crime!*». Ідею єднання на шляху виборювання свободи слова втілює словосполучення *People's voice*: автор наділяє американську націю єдиним голосом. Важливу роль відіграють топоніми, які виконують інформаційну функцію та функцію ідентифікації. Згадані у вірші річки Потомак (*Potomac*) і Сент-Меріс (*St. Mary's*) – з-поміж найвідоміших в Америці з огляду на геополітичну й історичну значущість. Ріка Потомак посідає четверте місце серед атлантичних річок США й розташована на півночі країни, а Сент-Меріс протікає по території штатів Джорджія і Флорида на півдні країни. Отже, автор акцентує увагу на ідеї свободи слова і думки як визначальній рисі американської нації, незалежно від того, де саме живе та чи та людина. Під час Громадянської війни по річці Потомак пролягала північно-східна межа Конфедерації південних штатів, що в історичному контексті означає поділ країни на протилежні табори. Однак у творі таке протиставлення знівельовано удаванням автора до сил природи – *the Northern winds shall bear it / Over Potomac's to St. Mary's wave*, – які є втіленням тотальної свободи, невідчужливої хоч би яким обмеженням. Північ країни є джерелом свободи (*Northern winds*), а Південь уособлює територію з нерозвиненими принципами демократичного суспільства.

Першої половини XX ст. тема особистої свободи також наявна в поетичному дискурсі:

... And your goddess, Liberty, unmasked as a strumpet,
Selling out the streets of Spoon River...
Did it occur to you that personal liberty
Is liberty of the mind,
Rather than of the belly?

Е. Мастерс "Jacob Godbey" [14]

Ідею переважання моральних і духовних ідеалів над матеріальними реалізує риторичне питання. Топонім *Spoon River* (притока річки Іллінойс у західно-центральної частині штату Іллінойс) засвідчує особистісний характер вірша, провідна тема якого стосується

ся до індивіда Джейкоба Годбі: зазначена річка не має важливого історичного, промислового чи торгового значення, а виступає символічним маркером простору ліричного героя. Отже, на початку нового століття топоніми часто втрачають культурологічне значення, виконуючи денотативну й фонову функції при висвітленні подій у творі.

III. СВОБОДА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ США. Усвідомлення свободи як священної цінності американської нації передає вірш Е. Уїлкок "Our Atlas" [22]:

*O Liberty, who lights the world with rays that come from God,
Shine on Columbia's troubled track, and make it bright and broad;
Shine on each heart, and give it strength to meet its pains and losses,
And give supernal strength to one who bears the whole world's crosses...*

На позначення Америки використано топонім *Columbia*, що надає твору особливого поетичного звучання. Функції топоніма сходять на привертання уваги до головної ідеї твору з огляду на фонові знання про топонім *Columbia* та можливості застосувати ці знання, інтерпретуючи вірш. Оцінно-описова функція впливає з конотативної наповненості топоніма, адже спершу термін *Columbia* використовували на позначення Сполучених Штатів Америки як колонії Великобританії, а не самостійної держави. У творі таку функціональну спрямованість уможливило поетичний контекст.

Висновки. Як свідчить проведений лінгвокультурний аналіз американських віршованих творів, функціональна спрямованість топонімів залежить не лише від складника розгляданого концепту, а й від часу написання твору і зображених у ньому подій. Американський поетичний дискурс XIX ст. виявляє потяг до реалістичного відтворення суспільно-політичних подій, тож ужиті топоніми є носіями культурного значення, що сприяють відображенню значущих для американської історії подій, а також пов'язують географічні об'єкти з формуванням системи цінностей американського суспільства. Характерним є протиставлення Півночі (*North*) і Півдня (*South*) країни як виразників протилежних ціннісних орієнтацій американського суспільства під час Громадянської війни. Першої половини XX ст. тема свободи як боротьби проти рабства залишається незмінною. Основними функціями топонімів є інформаційна, оцінно-описова функція, а також функція ідентифікації. Першої половини XX - початку XXI ст. топонімів уживають не лише на позначення стратегічно важливих географічних об'єктів, а й з метою персоналізації простору ліричного героя. Наперед виступає особиста свобода індивіда, акцентована вживанням назв окремих міст (*Yorkshire, New Orleans*) чи інших географічних об'єктів (*Spoon River*), тож функції топонімів з огляду на денотативне значення передбачають персоналізацію простору ліричного героя.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Арутюнова Н.Д. Логический анализ языка. Язык и время. – 1997. – 352 с.
2. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. – 1988. – 341 с.
3. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт [Types of language meanings: Evaluation. Event. Fact]. – 1988. – 341 s.
4. Арутюнова Н.Д. Тожество и подобие. Сравнение и идентификация. – 1990. – 226 с.
5. Арутюнова Н.Д. Тожество и подобие. Сравнение и идентификация [Equality and similitude. Comparison and identification]. – 1990. – 226 s.
6. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – 1999. – 896 с.
7. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека [Language and man's world]. – 1999. – 896 s.
8. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии. – 1957. – 295 с.
9. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии [Essays on general and Russian lexicology]. – 1957. – 295 s.
10. Беленькая В.Д. Очерки англоязычной топонимики. – 1977. – 226 с.
11. Беленькая В.Д. Очерки англоязычной топонимики [Essays on English toponymy]. – 1977. – 226 s.
12. Беленькая В.Д. Топонимы в составе лексической системы языка. – 1969. – 168 с.
13. Беленькая В.Д. Топонимы в составе лексической системы языка [Place names in lexical system of language]. – 1969. – 168 s.
14. Богданова И.В. К проблеме разграничения понятий художественного пространства и топоса // Вісник Черкаського університету, 2001. – Вип. 25. – С. 60 - 66.
15. Богданова И.В. К проблеме разграничения понятий художественного пространства и топоса [To the problem of distinction of artistic space and topos concepts] // Visnyk Cherkaskogo universytetu, 2001. – Vyp. 25. – S. 60 - 66.
16. Вартанова О.А. Англоязычные топонимы и их стилистический потенциал в поэзии. – 1994. – 226 с.
17. Вартанова О.А. Англоязычные топонимы и их стилистический потенциал в поэзии [English place names and their stylistic potential in poetry]. – 1994. – 226 s.
18. Горбаневский М.В. Русская городская топонимия: проблемы историко-культурного изучения и современное лексикографическое описание. – 1994. – 39 с.
19. Горбаневский М.В. Русская городская топонимия: проблемы историко-культурного изучения и современное лексикографическое описание [Russian city toponymy: problems of historical-cultural study and their modern lexicographical description]. – 1994. – 39 s.
20. Есперсен О. Философия грамматики. – 2006. – 408 с.
21. Есперсен О. Философия грамматики [Philosophy of grammar]. – 2006. – 408 s.
22. Комлев Н.Г. Слово в речи. Денотативные аспекты. – 1992. – 214 с.
23. Комлев Н.Г. Слово в речи. Денотативные аспекты [Word in speech. Denotative aspects]. – 1992. – 214 s.
24. Реформатский А.А. Топонимика как лингвистический факт // Топонимика и транскрипция, 1964. – С. 17 - 18.
25. Реформатский А.А. Топонимика как лингвистический факт [Toponymy as linguistic fact] // Toponomastika i transkripciya, 1964. – S. 17 - 18.
26. Bertens H. The Idea of the Postmodern: A History. – 1995. – 294 p.
27. Gardiner A. The Theory of Proper Names. – 1954. – 79 p.
28. Holmes O. Hail, Columbia. URL: www.poemhunter.com/poem/hail-columbia/
29. Johnson J. O, Southland. URL: www.poemhunter.com/poem/o-southland/

18. Keane P. J. Emerson, Romanticism, and Intuitive Reason: The Transatlantic "Light of All Our Day". – 2005. – 575 p.
19. Whittier J. A Summons. URL:
www.poemhunter.com/poem/a-summons/
20. Whittier J. New Hampshire. URL:
www.poemhunter.com/poem/new-hampshire/

21. Whittier J. The Kansas Emigrants. URL:
www.poemhunter.com/poem/the-kansas-emigrants/
22. Wilcox E. Our Atlas. URL:
www.poemhunter.com/poem/our-atlas/

Gach N. Role of place names in formation of American cultural continuum in poetic discourse of XIX – XXI cent

Abstract. The article is devoted to the linguo-cultural analysis of place names as nominative linguistic units in the American poetic discourse of XIX – XXI cent. Within the diachronic approach to the research the changes of the pragmatic-stylistic functions of place names in poetic works are traced, and the centres of socio-political life of the Americans are established as a result of socio-culturally conditioned place names' investigation with regard to the method of cognitive analysis.

Keywords: *linguo-cultural analysis, method of cognitive analysis, nominative linguistic unit, place name, poetic discourse*

Гач Н.О.

Роль топонимов в формировании американского культурного континуума в поэтическом дискурсе XIX – XXI вв.

Аннотация. Статья посвящена лингвокультурному анализу топонимов как номинативных языковых единиц в американском поэтическом дискурсе XIX – XXI вв. Учитывая диахронический подход к исследованию, прослежены изменения прагматическо-стилистических функций топонимов в зависимости от тематики поэтического произведения, а также в результате изучения социокультурной обусловленности топонимов с помощью метода когнитивного анализа установлены центры общественно-политической жизни американцев.

Ключевые слова: *лингвокультурный анализ, метод когнитивного анализа, номинативная языковая единица, поэтический дискурс, топоним*